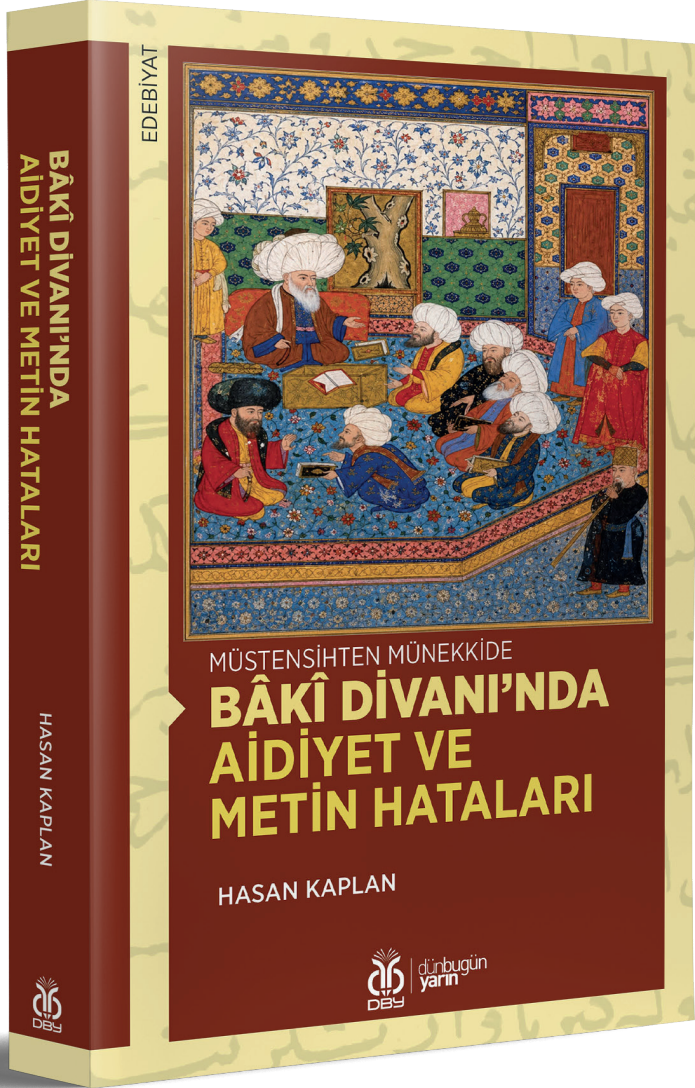

MÜSTENSIHTEN MÜNEKKİDE

BÂKÎ DİVANI'NDA AİDİYET VE METİN HATALARI

HASAN KAPLAN

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2026, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 516

Edebiyat: 284

ISBN 978-625-8686-30-2

Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2026

Yazar: Hasan Kaplan

Editör: Furkan Öztürk

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Kapak görseli: *Metropolitan Museum of Art, Divân-ı Bâkî, 25.83.9*

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Birlik Baskı Ozalit San. Tic. Ltd. Şti.

(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Müstensihthen Münekkide: Bâkî Divanı'nda Aidiyet ve Metin Hataları

Yazar: Hasan Kaplan (Prof. Dr.) Editör: Furkan Öztürk (Doç. Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2026.

308 s. ; 13,5 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 516) ___

ISBN 978-625-8686-30-2

1- Edebiyat 2- Eski Türk Edebiyatı 3- Şiir 4- Bâkî

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Çağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

ÖN SÖZ..... 11

GİRİŞ

Dünden Bugüne Klasik Şiirde Aidiyet Meselesi 15

Meseleye Şuara Tezkirelerinden Bakış..... 20

Üslup Benzerliği 21

Ortak Mahlas..... 23

Mahlasların İmla Yakınlığı/Benzerliği 24

Mahlas Kullanmama..... 25

Hatalı Aktarımlar..... 25

Halk Hafızasındaki Yanlış Kayıtlar..... 29

Şairlerin İlginç Tavırları 31

Bu Şiir Benimdir..... 31

Bu Şiir Senindir..... 32

Başkasının Ağzından Gazel Yazmak..... 32

Farklı Dille Söylemek 33

Sizin Divanınız Yoktur Bizim Vardır 33

Ah z u Sirkat Edenler 34

Literatüre Yansıyanlar 35

Hatâyi ve Osmanlı Şairleri 35

Necâfî Bey ve Diğer Şairler..... 37

Hayâli Bey ve Diğer Şairler..... 39

Gelibolulu Âli ve Diğer Şairler..... 42

Fuzûlî ve Diğer Şairler 43

Nef'î ve Diğer Şairler..... 44

Atâyî Mahlaslı Şairler..... 45

Yeni Bir Hassasiyet: “Şüpheli” ve “Tek Yahut Az Tanıklı” Şiirler..... 46

Kaynakça..... 53

BÂKÎ'NİN BASILI DİVANLARINDA YERALMAYAN ŞİİRLERİ	
VE DİVANININ BİR NÜSHASI ÜZERİNE BAZI NOTLAR	57
Basılı Bâkî Divanları	58
Bâkî Seçkileri.....	64
Bâkî'ye Ait Muhtemel Şiirler: Literatür ve Aidiyet Tartışmaları.....	67
Bâkî Divanı'nın Bir Nüshası	73
Nüshada Yer Alan Şiirler	76
Sonuç ve Öneriler.....	91
Kaynakça.....	93

BÂKÎ DİVANI'NIN YENİ BİR NÜSHASI VE BÂKÎ'NİN DİVAN NEŞİRLERİNDE BULUNMAYAN ŞİİRLERİ	99
Bir Karmaşa: Şiir Mecmuaları ve Divan Nüshalarında Bâkî Şiirleri ..	100
Yeni Nüshanın Tavsifi, Muhtevası ve Divan Neşirlerinde	
Bulunmayan Şiirler.....	104
Nüsha Tavsifi	104
Nüshanın Muhtevası	105
Metinler	107
Daha Önce Herhangi Bir Yerde Bâkî'ye Ait Olarak	
Yayımlanmamış Şiirler.....	108
Divan Neşirlerinde Bulunmayı Yapılan Kimi Çalışmalarda Yer	
Alan Şiirler	114
Küçük Neşirde Bulunmayan Şiirler	117
Sonuç.....	120
Kaynakça.....	121

AH ŞU MÜRETTİP, MÜSTENSİH VE MÜNEKKİTLERİN ETTİKLERİ: BU ŞİİRLER BÂKÎ'NİN Mİ?	123
Şiirlerin Hatalı Kaydedilmesi	125
Bâkî-Zâtî	127
Bâkî-Nev'î	131
Bâkî-İlmî	135
Bâkî-Ulvî.....	136
Bâkî-Nâmî	138
Bâkî-Mânî.....	140
Bâkî-Bâlî.....	142
Bâkî-Şemsî	144
Bâkî-Hasbî.....	145
Bâkî-Yahyâ.....	146
Bâkî-Helâkî	147

Bâkî-Necâtî.....	149
Bâkî-Tâli'î.....	150
Bâkî-Sâkî.....	151
Birden Çok Şiirin Birbirine Karıştırılması.....	152
Bâkî-Hayâlî	153
Şiirdeki Başka Bir Kelimenin Mahlas Zannedilmesi.....	155
Bâkî-Firâkî.....	156
Bâkî-Âşık Çelebi	156
Bâkî-Gelibolulu Âlî.....	158
Bâkî-Âzerî	159
Bâkî-Mesihî.....	160
Bâkî-Sâdık	161
Bâkî-Nihânî	162
Bâkî-İşretî	163
Bâkî-İshâk Çelebi	164
Bâkî-Bursalı Rahmî	165
Sonuç ve Öneriler.....	166
Kaynakça.....	174

BİR YANLIŞA DUR DEMEK II: BÂKÎ DİVANI'NDAKİ MUHAMMESE DAİR	183
Yayımlanmış/Basılmış Bâkî Divanlarının Tanıklığı	188
Bâkî Divanı'nın Farklı Nüshalarının Tanıklığı	189
Mecmuaların Tanıklığı	189
Sonuç.....	191
Kaynakça.....	193

İKİ ŞAİR BİR ŞİİR -I-	195
Maddi Deliller.....	198
Şairlerin Divanları	198
Divan Nüshaları	200
Vezin, Kafiye, Nazım Birimi Sayısı	204
Muhtevaya Dair Deliller	204
Üsluba Dair Deliller	214
Diğer Deliller	216
Mahlas Kullanımı	216
Sentaktik Yapı ve Cümle Öğeleri.....	218
Nazire Bağlamında.....	220
Şairlerin Münasebetleri	222
Sonuç ve Tartışma	223
Kaynakça.....	227

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ VE BÂKÎ'NİN MÜNASEBETLERİ

[KÜNHÜ'L-AHBÂR VE DİVANLARINA GÖRE]	229
Bâkî ve Âlî Münasebeti	231
Bu Şiir Kimin?	240
Sonuç.....	242
Kaynakça.....	243

“KALMADI” REDİFLİ BİR ŞİİR VE ÜÇ ŞAİR:

ASKERÎ, BÂKÎ, RUHSATÎ	245
Divan Nüshaları Ne Söylüyor?	250
Mecmualar Ne Söylüyor?.....	261
Nazireler Ne Söylüyor?.....	268
Hipotez 1: Bâkî, Askerî'yi Tanzir Etmış Olabilir mi?	276
Hipotez 2: Askerî Kalmadı Redifli İki Farklı Şiir Yazmış Olabilir mi?...	278
Hipotez 3: Şiir Bâkî Adına Uyarlanmış Olabilir mi?.....	280
Hipotez 4: Şiir Başka Bir Bâkî'ye Ait Olabilir mi?	282
Muhtevaya Dair Tanıklar	283
Üsluba Dair Tanıklar.....	288
Vezin.....	288
Tekrarlar	289
Anlam Çağrışımı.....	290
Sonuç ve Tartışma	292
Kaynakça.....	297
Ek: İncelenen 207 Bâkî Divanı Nüshası	301

Ön Söz

2001 yılında, Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü birinci sınıf öğrencisi iken Bâkî ve *Divan*'ına ilgi duymaya başladım. Nihat Sami Banarlı'nın *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*'nin ilk cildinde, ressam Münih Fehim'in kaleminden çıkan bir Bâkî portresi dikkatimi çekmişti. Bâkî maddesini dikkatle okumuş, verilen şiir örneklerini anlamaya çalışmışım. İkinci sınıfta, Türk Dil Kurumunun “Kitap Satış Aracı” üniversitemize geldiğinde Sabahattin Küçük'ün neşrettiği *Bâkî Divanı*'nı hemen satın aldım. O günden bu yana Bâkî'yi okuma ve anlama yönündeki entelektüel çabam aralıksız sürmektedir.

Yüksek lisans ve doktora öğrenimim süresince hazırladığım ödevler, beni Türk edebiyatının bu büyük ismi üzerine bir doktora tezi yazmaya sevk etti. Danışman hocam Prof. Dr. Cemal Kurnaz'ın da teşvikiyle *Bâkî'nin Ses Dünyası* (2013) başlıklı bir tez hazırladım. Bir yönüyle üslup çalışması olan bu tez, Prof. Dr. Cem Dilçin'in Fuzûlî üzerine yaptığı üslup incelemeleri ışığında farklı dikkatler uyandırdı. İşte bu dikkatlerin bir sonucu olarak, bazı şiirlerin yanına “Bu şiir Bâkî'nin olabilir mi?” şeklinde küçük notlar düşmeye başladım. İlk notum, 2016 yılında yayımlanan “*İki Şair Bir Şiir -I-*” başlıklı bir makaleye dönüştü. Bunu “*Divan Edebiyatında İntihal: Alıntı mı Çalıntı mı?*” ve “*İki Şair Bir Şiir -II-*” makaleleri izledi. Bu ya-

zılarım yayımlandıktan sonra, 16 Kasım 2018'de Prof. Dr. Muhsin Macit'ten gelen nazik ve teşvik edici e-posta benim için ayrı bir motivasyon kaynağı oldu.

Bâkî'nin şiirleri üzerinde çalışmaya devam ederken, bir yandan da çeşitli mecmualardan ve divan nüshalarından hareketle Bâkî'ye ait olduğu öne sürülen muhtemel şiirler tanıtılıyordu. Bu şiirlerin birçoğunun Bâkî'ye ait olmadığı kanaatindeydim. Ancak, ilmî deliller ve muteber tanıklar olmaksızın yalnızca kişisel kanaatlerle hareket edilemeyeceğinin de bilincindeydim. Bu doğrultuda, *Bâkî Divanı'nın* bir nüshasını tanıttığım "*Bâkî'nin Basılı Divanlarında Yer Almayan Şiirleri ve Divanının Bir Nüshası Üzerine Bazı Notlar*" başlıklı makaleyi yayımladım. Ardından değerli meslektaşım Doç. Dr. Furkan Öztürk'ün olumlu geri bildirim ve tebriki bu konunun derinleştirilmesini gerekli kıldı, bu süreçte sıklıkla Bâkî şiirlerinin aidiyeti meselesi gündemimizi oluşturdu.

Süreç boyunca Prof. Dr. M. Fatih Köksal ile de uzun istişareler yaptım. Onun "*Bâkî Divanı'nın Yeni Bir Nüshası ve Bâkî'nin Divan Neşirlerinde Bulunmayan Şiirleri*" başlıklı makalesi, bazı iddialarım için önemli bir kaynak oldu. Ne var ki "Bâkî'nin bilinmeyen şiirleri" veya "Bâkî'ye ait yeni şiirler" başlığı altında yayımlanan çalışmalarda, şairin iki yüzü aşkın divan nüshasına müracaat edilmeden ve üslup, muhteva temelli inceleme yapılmadan kesin hükümlere varıldığını gözlemledim. Bu boşluk, metodolojik bir eleştiriyi barındıran yeni bir makalenin kaleme alınmasını zorunlu kıldı. "*Ah Şu Mürettip, Müstensih ve Münekkitlerin Ettikleri: Bu Şiirler Bâkî'nin Mi?*" başlıklı çalışmamla Bâkî mahlaslı şiirlerin gerçek sahibini tespit etme çabalarına katkıda bulunmaya çalıştım. Delilleriyle Bâkî'ye ait olmadığı ortaya konulan şiirlerin, bazı kitaplarda eski neşirlerde yer alması gerekçe gösterilerek yeniden Bâkî adına atfedildiğini gördüm. Bu durum, ilgili makale ve kitap bölümlerini bir araya getirerek daha sistematik ve bütüncül bir değerlendirme yapma ihtiyacını doğurdu. Elinizdeki kitap, söz konusu sürecin bir mahsulüdür.

Bu kitap, Bâkî adına kayıtlı olan fakat aidiyeti tartışmalı şiirler hakkında yürütülen araştırmaların bir neticesidir. Bir kısmı daha önce

yayımlanan yazılarımın baştan sona gözden geçirilmesi ve yeni bulgularla desteklenmesiyle oluşturulmuştur. Kitabı, Prof. Dr. M. Fatih Köksal "*Bâkî Divanı'nın Yeni Bir Nüshası ve Bâkî'nin Divan Neşirlerinde Bulunmayan Şiirleri*", Prof. Dr. İ. Hakkı Aksoyak ise "*Gelibolulu Mustafa Âlî ve Bâkî'nin Münasebetleri [Künhü'l-ahbâr ve Divanlarına Göre]*" başlıklı çalışmalarıyla katkı sundular. Kendilerine bu vesileyle teşekkür ederim.

Kitap bir giriş ve yedi ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde şiir aidiyetine dair temel meseleler 16. yüzyıl şuara tezkirelerinin tanıklıkları, halk hafızasındaki kabuller, müşterek mahlas kullanımını ve üslup benzerlikleri çerçevesinde çok boyutlu bir perspektifle ele alınmaktadır. "*Bâkî'nin Basılı Divanlarında Yer Almayan Şiirleri ve Divanının Bir Nüshası Üzerine Bazı Notlar*" başlıklı bölümde, *Bâkî Divanı'nın* neşir ve seçkileri detaylı bir şekilde değerlendirilip mevcut neşirlerde yer almayan bazı şiirlerin aidiyeti, bir divan nüshası ekleninde tartışılmaktadır. Prof. Dr. M. Fatih Köksal'ın katkı sunduğu ikinci bölümde ise *Bâkî Divanı'nın* yeni bir nüshası detaylı şekilde tanıtılmakta ve bu nüshada yer alan, basılı divanlarda bulunmayan şiirler incelenmektedir. "*Ah Şu Mürettip, Müstensih ve Münekkitlerin Ettikleri: Bu Şiirler Bâkî'nin mi?*" başlığı altında, Bâkî'ye isnat edilen şiirlerin başka şairlere ait olabileceğine dair çok sayıda örnek dikkatle analiz edilip mecmua ve divan nüshalarının sıhhati ve güvenilirliği sorgulanmaktadır. Dördüncü bölüm Bâkî'nin *Divan*'ında muhammes olarak takdim edilen şiirin mecmualar ve divan nüshalarından hareketle şairin kendi gazeline tahmis olup olmadığına yönelik bir inceleme olup divan nüshalarının eksiksiz tespitinin önemini vurgulamaktadır. "*İki Şair Bir Şiir*" başlıklı beşinci bölümde ise bir şiirin iki farklı şair adına kaydedilmesi bağlamında aidiyet sorunları; metin, muhteva ve üslup düzeyinde yapılan karşılaştırmalarla ele alınmaktadır. Prof. Dr. İ. Hakkı Aksoyak'ın katkı sunduğu kitabın altıncı bölümünde, Gelibolulu Mustafa Âlî ile Bâkî arasındaki münasebetler ve her iki şairin basılı divanlarında yer alan mükerrer bir gazelin kime ait olabileceği üzerinde durulmaktadır. Kitabın son bölümünde "kalmadı" redifli bir şiirin üç farklı şaire ait olabilece-

ğine dair ihtimaller tartışılırken, metin tenkidi ve şiir aidiyeti meselesinin ne denli karmaşık ve dikkat isteyen bir alan olduğu örnekleriyle ortaya konulmuştur.

Bugün klasik Türk edebiyatının önemli isimlerine ait basılı divanların incelenmesinde, şairlere isnat edilen şiir sayılarının farklılık arz ettiği; bu şairlerin şiirlerine dair “bilinmeyen şiirleri”, “yeni şiirleri”, divan(lar)da yer almayan şiirleri” gibi yayınlar yapıldığı; bazı divan neşirlerinde, şaire ait olmayan şiirlerin yer aldığı görülmektedir. Klasik Türk edebiyatı alanında hâlâ en temel meselelerden biri olan metin neşri ve tenkidi bağlamında, bu edebiyatın büyük isimlerinden Bâkî özelinde yürütülen bu çalışma; şiirlerin aidiyeti, divan nüshalarının ve mecmuaların güvenilirliği, metin neşrinde dikkat edilmesi gereken hususlar gibi konulara dikkat çekmektedir. Bu kitabın bir yandan tenkitli neşre yönelik değerlendirmeleriyle, diğer yandan şiirlerin aidiyeti meselesinde sunduğu inceleme yöntemiyle araştırmacılar için bir kaynak olacağına inanıyorum. Ehline ve ilgisine faydalı olması temennisiyle.

Hasan KAPLAN
Ankara, 2026

MÜSTENSIHTEN MÜNEKKİDE BÂKÎ DİVANI'NDA AİDİYET VE METİN HATALARI

Osmanlı yazma eser kültürü; müellif, müstensih ve müretteplerin alışkanlıkları ve tasarrufları neticesinde şekillenen, çok katmanlı bir yapı sunar. Edebiyat tarihine kaynaklık edecek bir metnin doğru okunması ve aktarılması kadar hayati, ancak bir o kadar göz ardı edilen temel mesele; metnin gerçek müellifine aidiyetidir. Zira sağlıklı bir edebiyat tarihi ve isabetli bir üslup incelemesi, ancak aidiyeti kesinleşmiş metinler üzerinden inşa edilebilir. Şaire ait olmayan şiirlerin divan neşirlerine dâhil edilmesi, o şairin poetikası ve edebî şahsiyeti hakkında yapılacak tüm değerlendirmelerin hatalı bir zemine oturmasına yol açmaktadır.

Bu çalışma, klasik Türk edebiyatında metin neşri pratiklerini metodolojik bir eleştiriye tâbi tutarak şiir aidiyeti meselesini klasik şiirin zirve ismi Bâkî odağında sorgulamakta; Bâkî'nin divan nüshalarına ve mecmualara sızan, ona atfedilmesine rağmen aslında başka kalemlerden çıkan metinlerin izini sürmektedir. Bâkî'nin gerek çağdaşlarıyla kurduğu yoğun edebî münasebetler gerekse şiirlerinin geniş bir coğrafyada gördüğü rağbet, zamanla sistematik bir aidiyet karmaşasına sebebiyet vermiştir.

Elinizdeki eser, yalnızca yanlış isnatları tespit etmekle yetinmemekte; bu hataların hangi yazma kültürü pratikleri, hangi müstensih tercihleri, üslup benzerlikleri veya mahlas imlasındaki yakınlıklar neticesinde ortaya çıktığını analitik bir eleştiriden geçirmektedir. Şiir mecmualarından şüara tezkirelerine, en nadir yazma nüshalardan modern neşirlere kadar geniş bir sahada yürütülen bu araştırma; vezin, kafiye, üslup ve muhteva gibi somut ölçütlerle şüpheli kayıtları ele almaktadır.

Netice itibarıyla Bâkî külliyyatı etrafında zamanla oluşan isnat karmaşasını somut verilerle çözümlen bu çalışma; metin neşri pratiklerini metodolojik bir süzgeçten geçirerek, sağlıklı bir edebiyat tarihinin ancak aidiyeti tescil edilmiş metinler üzerinden inşa edilebileceğini Bâkî örneğiyle somutlaştırmaktadır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

ISBN 978-625-8686-30-2

9 786258 686302